

Антончук О. М.

ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ МОВИ В ПОСІБНИКАХ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»

У статті проаналізовано питання формування культури мови під час викладання курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)», охарактеризовано низку посібників із цієї дисципліни, запропоновано завдання для практичних занять.

Ключові слова: культура мови, фахове мовлення, професійне спілкування.

В статье проанализирован вопрос формирования культуры языка во время преподавания курса «Украинский язык профессионального направления», охарактеризован ряд учебников по этой дисциплине, предложены задания для практических занятий.

Ключевые слова: культура языка, профессиональная речь, профессиональное общение.

In the article a forming process is analysed cultura of language on the subject «The Ukrainian Language of the Professional Domain», it gives overview of other textbooks related to the same course, dwells on the original view of the above-mentioned issue.

Keywords: culture of language, professional intercourse, shop language.

Освітній потенціал держави визначають за рівнем мовної компетенції її громадян. Завдання вищої школи полягає у формуванні духовно багаті особистості, яка володіє лінгвістичними знаннями і постійно дбає про власну культуру мовлення. Під поняттям культури мовлення слід розуміти насамперед додержання літературної вимови, правопису, вправне користування лексичними, граматичними нормами літературної мови.

Питанню мовної і мовленнєвої культури присвятили праці вчені-лінгвісти В. М. Русанівський, М. А. Жовтобрюх, А. П. Коваль, М. М. Пилинський, С. Я. Єрмоленко, Н. Д. Бабич та ін. «Одна річ – знати правила, – зазначає С. Я. Єрмоленко, – теоретично відрізнити нормативні вислови від ненормативних, інша річ – культивувати нормовану літературну мову, дотримуватися усталених літературних норм і тим самим пропагувати зразкову літературну мову як ознаку високої культури спілкування» [2, с. 3].

Літературно нормоване усне мовлення полягає в умінні користуватися різноманітними виражальними засобами звукової мови, змістовно і грамотно висловлювати міркування з приводу побаченого чи почутого, усувати й попереджувати помилки на шляху до складнішої форми висловлювання – писемної [6, с. 113].

З-поміж великої кількості навчальних матеріалів з української мови обрано низку посібників, які містять у назві словосполучення «фахове мовлення», «професійне спілкування».

Метою курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є підвищення рівня загальномовної підготовки, мовної грамотності, комунікативної компетентності студентів, практичне оволодіння основами офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови, вироблення навичок оптимальної мовної поведінки у професійній сфері, що забезпечить професійне спілкування на належному рівні, адже в інформаційному суспільстві фахівець має вміти швидко сприймати будь-яку форму мовлення, схоплювати необхідну інформацію, створювати монологи, вести діалоги, керувати системою мовленнєвих комунікацій у межах своєї компетенції тощо. Робота над удосконаленням культури мови студентів відбувається з урахуванням двох аспектів: підвищення загальномовної культури майбутніх спеціалістів та їх фахової мовної культури. На заняттях основну увагу зосереджено на різних видах словникової роботи, що допомагає збагатити словник студентів термінологічною, фаховою лексикою, навчити вільно орієнтуватися й правильно використовувати словниковий запас української мови залежно від сфери й мети спілкування. Опрацьовуючи термінологічну, фахову та інші групи лексики, студенти удосконалюють правопис, вимову і визначають стилістичні функції аналізованих слів, що сприяє підвищенню рівня загальномовної і фахової мовної культури майбутніх спеціалістів.

Головною метою посібника «Українська мова професійного спілкування» [4] є активізація й поглиблення знань граматики, лексики, фразеології та синтаксису сучасної ділової мови, а також розвиток та вдосконалення вмінь і навичок роботи з текстами наукового й офіційно-ділового стилю в межах сфери професійного спрямування. Його автори З. Мацюк, Н. Станкевич пропонують словник довідник, який допоможе уникнути типових помилок у вживанні слів та побудові словосполучень, поширених у системі ділового мовлення. У розділах «Українська мова професійного спілкування в аспекті теорії стилів

та культури мовлення», «Культура усного професійного мовлення» розглянуто комунікативні ознаки культури мовлення, роль словників у підвищенні мовної культури, основні норми, види і жанри усного професійного мовлення, особливості українського мовленнєвого етикету. Посібник пропонує перелік типових помилок у слововживанні. На жаль, студентам під час занять доводиться часто наводити приклади з цього переліку, а саме: *вірно – правильно, все рівно – все одно, любий – будь-який, на протязі – протягом, на рахунок – щодо, саме головне – найголовніше, слідуєчий – наступний, фамілія – прізвище, шуткувати – жартувати*.

В іншому навчальному підручнику «Українська мова за професійним спрямуванням» С. В. Шевчук, І. В. Клименко [7] структурування матеріалу здійснено відповідно до кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Набути умінь і навичок професійного спілкування допоможуть уміщені наприкінці підручника «Короткий лексикон синонімів української мови», словник-мінімум «Складні випадки наголошення». Серед питань, що стосуються культури мови, виділимо такі: мова й культура мовлення в житті професійного комунікатора, комунікативні ознаки культури мовлення, роль словників у підвищенні мовної культури, культура сприймання публічного виступу, культура усного фахового спілкування. До кожної теми видання містить практичний блок, блок індивідуальних проблемних завдань, блок самоконтролю, низку рефератів та наукових повідомлень, наприклад, «Мовна культура людини – це дзеркало її духовної культури», «Мовний «антиетикет» сучасного студента», «Типові помилки у ситуації вітання» тощо.

Навчальний посібник «Культура фахового мовлення» за редакцією Н. Д. Бабич подає зразки сучасних загальнонавчаних і спеціалізованих документів з описом вимог до їх оформлення та зауваженнями щодо типових мовленнєвих помилок, які трапляються у практичному документознавстві; висвітлено загальномовні питання, без знання яких неможливе правильне мовлення: комунікативні ознаки правильного мовлення, складні випадки слововживання й словозміни, етичне й естетичне в мові. У розділі «Мовний тренінг» запропоновано 55 тестових завдань із культури мовлення. Інформаційно-довідкова частина містить складні випадки слововживання (типові помилки у діловому мовленні та їх корекція, складні випадки поєднання слів, суржик, словник наголосів і форм родового відмінка однини, пастки наголошування), українські відповідники іншомовних слів, словозмінну орфографічну довідку (короткий орфографічний словник бізнесових іншомовних слів, назви людей за місцем проживання, назви мешканців окремих світових столиць, схема творення форм множини назв осіб за місцем проживання, родовий відмінок множини назв людей за національністю та громадянством, труднощі твердої і м'якої груп прикметників).

Навчальне видання «Українська мова професійного спрямування» А. В. Корж [1] має за мету підвищення рівня мовної культури курсантів та студентів, побудоване на лінгвістичних засадах, оскільки зосереджене на суб'єкті спілкування як особистості. Так, у лекції 3 «Мовна культура – найважливіша особливість професійної культури юриста» розглянуто питання культури мови й мовлення, основні ознаки культури мовлення юриста, правила спілкування (за І. Томаном). Автор пропонує власні статті про українську мову в ЗМІ («Культура мови – проблема суспільства», «Мовні стереотипи у міліцейському закладі» та ін.).

У посібнику «Українська мова за професійним спрямуванням» А. Я. Середницької, З. Й. Куньч [5] для студентів технічних спеціальностей розміщено словничок правильного слововживання, призначений для самоперевірки у процесі виконання завдань. Словничок-довідник слів і висловів для виконання вправ містить неправильні й нормативні форми, як-от: *бажающий – охочий, бумага – папір, пирожене – тістечко, подарок – подарунок, повод – привід, форточка – квартира, більша половина – більша частина, відкривати вікно – відчиняти вікно, перездавати іспит – перескладати іспит*.

Для навчальних потреб вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» студентами творчих спеціальностей можна пропонувати такі навчально-методичні видання:

1. Іванов В. Ф. Російсько-український словник музичних термінів / В. Ф. Іванов – К. : Вища школа, 1994. – 111 с.
2. Мисько З. Музичний словник / З. Мисько. – Муз. т-во ім. М. Лисенка [Репринтне вид.]. – К. : Музична Україна, 1994. – 165 с.
3. Юцевич Ю. Є. Музика: словник-довідник / Ю. Є. Юцевич. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – Тернопіль : Навч. книга «Богдан», 2009. – 352 с.

На практичних заняттях пропонуємо завдання з культури усного мовлення, а саме: редагування речень, правильний вибір форм слів, зокрема професійних термінів, переклад фахового тексту українською мовою та усні виступи – повідомлення студентів. Наприклад, пояснити мовні формули, їх етичну функцію; урахувуючи майбутній фах, укласти комунікативну професіограму; дібрати матеріал і підготуватися до виступу на тему «Український мовленнєвий етикет». Під час різних форм спілкування (діалогу, монологу) намагаємося стежити за чистотою мовлення співбесідників, дотриманням орфоепічних, стилістичних, лексичних норм мовлення, тональністю мовлення.

Отже, на наш погляд, дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» має бути інтегрованою і містити знання з майбутнього фаху студента та необхідну й достатню термінознавчу і суто лінгвістичну інформацію, зокрема з культури мови й мовлення.

Література:

1. Корж А. В. Українська мова професійного спрямування : навчальний посібник / А. В. Корж. – 2-ге вид. – К. : КНТ. ЦУЛ, 2012. – 296 с.
2. Культура укр. мови : Довідник / Авт. колектив: С. Я. Єрмоленко, Н. Я. Дзюбишина-Мельник, К. В. Ленець та ін. – К. : Либідь, 1990. – 304 с.
3. Культура фахового мовлення : Навчальний посібник / За ред. Н. Д. Бабич. – Чернівці : Книги – XXI, 2011. – 528 с.
4. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування: Навч. посібн. / З. Мацюк, Н. Станкевич. – 4-те вид. – К. : Каравела, 2011. – 352 с.
5. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посіб. / А. Я. Середницька, З. Й. Куньч ; [за ред. канд. філол. наук Г. Л. Вознюка]. – 3-тє вид., виправл. і доповн. – К. : Знання, 2012. – 215 с.
6. Хом'як І. М. Зв'язок у вивченні орфографії зі структурними рівнями української мови : навчально-методичний посібник для здобувачів наукового ступеня і студентів української філології / І. М. Хом'як. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. – 124 с.
7. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – 3-тє вид., виправл. і доповн. – К. : Алерта, 2013. – 696 с.